

PER QUÈ AVUI HEM DE PARLAR DEL CATALÀ

MAVI DOLÇ GASTALDO

En dies com avui, en què es fa un balanç d'activitats, és una ocasió magnífica per reflexionar sobre els grans temes. Avui, doncs, hem parlat i parlarem de les qüestions que constitueixen l'eix transversal de les nostres activitats, i que superen el marc estricte del treball de cada dia dels comunicadors i dels lingüistes que hi estem relacionats. L'ètica, les idees, la llengua, la investigació o el punt de desenvolupament tecnològic mediàtic en què vivim són una bona excusa per trobar-nos i pensar-hi. I, des del moment que hem fet l'esforç de venir supose que ens satisfà.

Però de tota manera, també és lògic que la reflexió que fem pugui servir per alguna cosa més que per pensar. Justament perquè així ho crec, quan se'm convida a participar en actes com aquest, pateixo d'un cert neguit. Perquè d'una banda, voldria creure, sense pecar d'ingènua que el que puguem pensar avui serà útil demà, i dic voldria pensar, perquè d'una altra banda, el contrapès de la meua experiència em fa acarar-me a aquesta mena d'actes amb més prevenció i desconfiança del que voldria.

Aquesta prevenció d'entrada, haig de confessar, que respon també, i en bona part, al tema d'aquesta taula redona. I és que quan es tracta de parlar de la llengua catalana, em resulta un repte cada vegada més difícil. Segurament perquè he escoltat massa declaracions sobre la llengua en el marc de conjuntures optimistes afavorides per polítics o per tècnics; i d'altra banda pels qui volen evitar crispacions i opten per defensar posicions contràries als principis amb què una creu.

Bé, avui m'heu convidat a parlar del català i de l'ús que se'n fa als mitjans de comunicació. Intentaré, doncs, no crispar a ningú i al mateix temps fer-ne una valoració sincera, si tot això és possible.

Primera qüestió: com diu Noam Chomsky, les llengües són instruments de consentiment social.

Per què avui hem de parlar del català? Avui, parlem del català perquè encara que siga un dia, o dos o tres, a l'any, n'hem de parlar. Tot i que lingüistes, periodistes i comunicadors en general n'hauríem de parlar cada dia. Quan tenim temps per pensar-hi, parlem del català com a recurs culturalista, hi recorrem en els moments de màxima exaltació essencialista, moments que de vegades podrien coincidir, com avui, amb el dia de fer balanç.

Un primer símptoma que la societat catalana ha deixat de preocupar-se de la llengua és que cada vegada hi ha menys polèmiques lingüístiques a Catalunya. Ara són els polítics els que se'n preocupen, el debat social ha passat en bona part a ser un debat de despatxos de la Generalitat, dels ajuntaments o dels jutjats, i es refereixen a qüestions fora de l'abast de l'usuari, com per exemple, el debat sobre la Llei de Política Lingüística. Si el grau d'implicació social dels ciutadans en allò que els afecta es pogués mesurar amb un termòmetre, la temperatura no pujaria dels set o vuit graus. Però l'índex de confort superaria els 25. Amb menys motius que a Catalunya, a les Illes i al País Valencià, per sort o per desgràcia, els polítics situen cada dia la polèmica al carrer, fent que esdevinga conflicte. I fomentant que aquest conflicte, que és polític —ideològic—, es transforme finalment en un conflicte social.

Em ve a la memòria la polèmica de fa uns deu o dotze anys, en què a Catalunya tot informat, desinformat o manipulat s'atrevia a dir alguna cosa sobre el català, perquè encara formava part de les preocupacions diàries «essencials» de la societat catalana.

Aquestes discussions eren molt més efervescents entre els lingüistes més o menys essencialistes i els lingüistes —diem-ne— pràctics, quan posaven en evidència que el català no tenia un model clar a seguir als mitjans de comunicació. Les discussions entre *heavies* i *ligths*, com els periodistes els van anomenar, van demostrar que la llengua és pur artifici i que, de fet, depenia d'una solució política que les coses anaren per un camí o per un altre.

La discussió va ser útil perquè se'n van fer ressò àmplies capes socials i a tot arreu del territori lingüístic. Dels resultats, n'estem fruint ara mateix. Deu anys després tenim uns mitjans susceptibles d'actuar com a elements identificadors dels catalans. I des de l'endogàmia, especialment barcelonina, ens sentim cofois de poder escoltar una versió nostrada del que passa al món. Hem aconseguit vehicular diversos models lingüístics, en funció de l'àmbit del receptor virtual dels mitjans, és a dir, hem consolidat un estàndard excloent per a cada regió, sense barreges, sense impureses, prescindint-ne cada part de la resta. Reconeixem, doncs, l'encert també de l'estàndard, tot i que l'opció pel català central, en el cas de Catalunya, o del valencià meridional, o el mallorquí al País Valencià i les Illes siga excloent, gràcies també a la voluntat política de les empreses de comunicació públiques i privades que l'han potenciat.

Vist amb el decalatge temporal necessari, em fa la impressió que molt pocs n'han pres nota dels resultats. Algú potser creu encara que els lingüistes van decidir-se per un o per un altre model, considerant els avantatges de la comunitat lingüística, deixant, doncs, al marge de les ideologies que defensen les empreses que hi tenen darrere seu. Hi ha excepcions, *El Temps* o *Vilaweb* són publicacions que fan patents els paraestàndards sense cap tipus de conflicte.

La qüestió —o la coartada, segons com es vulga mirar— és el receptor. Per exemple, ni l'*Avui* ni *El Periódico* tenen com a punt de referència la nació catalana, sinó la regió de Catalunya. Fet que no deixa de ser paradoxal quan a València o a Mallorca els podem comprar, encara que sense la més mínima presència, ni encara simbòlica, dels estàndards regionals. No obstant, quede clar que em pareix molt legítima la seua presència testimonial als quioscos de tots els Països Catalans. També haig de reconèixer que d'un temps ençà l'*Avui* pot tenir interès temàtic per als lectors valencians i la raó és que la quantitat d'informació política sobre el País Valencià ocupa cada vegada més espai. Ara bé, en el cas de la premsa escrita o electrònica l'opció per un sol dels paraestàndards la considere un problema menor, si tenim en compte que des d'un punt de vista comprensiu qualsevol que pot llegir el valencià estàndard pot llegir el catalunyès estàndard i el mallorquí estàndard i viceversa. La llengua escrita, per sort, és força unitària.

Però, què passa amb la llengua oral? O volem continuar fent-nos els ingenus fent veure que estem més que satisfets que TVC es pugui veure als Països Catalans, sense prendre en consideració que el model oral col·loquial que hi vehicula no l'entén al País Valencià una gran majoria de població catalanoparlant, ni encara els predisposats favorablement? Pel que ens afecta com a professionals de la comunicació, hauríem de ser capaços d'assumir les conseqüències passades, presents i futures del que ara està passant en les nostres televisions regionals. Hauríem de tenir en compte que la vertebració de la comunitat lingüística depèn de la vertebració del territori. Els mitjans de comunicació, i molt especialment la televisió, podien haver estat —i encara ho podrien ser— els factors socials determinants de la cohesió necessària. En canvi, amb la vertebració jeràrquica que patim, els mitjans de comunicació actuen bàsicament com a elements desestructuradors, diglòssics. A TVC, mentre que el català central serveix per tot, l'occidental es reserva als cercles íntims de les telenovel·les, sempre amb papers secundaris, o dels informatius. Mai a les pel·lícules o sèries doblades. Això fomenta la consciència que l'occidental és lleig, fa pagès, etc. El mateix es pot dir de Canal 9, que no dóna cap opció ni encara a l'occidental del Principat.

Així, doncs, tant *Canal 9* com *TVC* obeeixen a un tarannà localista —o regionalista— que fomenta els prejudicis lingüístics intracomunitaris, afavorint les consciències particularistes. Els estàndards exclusivistes que fan

servir les nostres televisions són només un reflex d'una política comunicativa concreta, una política secessionista. Per això, no s'hi val fer escarafalls, ni mostrar gaires esgarriances davant la política del PP al País Valencià o a les Illes, si els mitjans que teniu a les vostres mans hi col·laboren de forma més o menys dissimulada, o per omissió. I lamentable que així siga, perquè estic segura que una actitud més valenta i contundent hauria donat uns resultats menys desoladors.

Amb això conteste, crec, la pregunta que es planteja en aquesta taula redona, *què fan els mitjans amb la llengua?* Bé i mal. Del bé ja en parlen els polítics i tècnics en normalització lingüística; del mal, ens toca parlar als altres. Per això la meua resposta a la pregunta és que els mitjans catalans podrien cohesionar la comunitat lingüística, però a la pràctica en són un dels principals agents de la desestructuració, i per descomptat, impedeixen la creació d'un ecosistema comunicatiu català vertebrat.

Si volguéssim ser optimistes hi hauria encara un punt d'esperança en la Llei de Política Lingüística de Catalunya, la qual es compromet a promoure acords, convenis i tractats amb la resta de la comunitat lingüística. La Llei planteja com un repte afavorir un espai de comunicació que ha de promoure la difusió i la recepció dels mitjans de comunicació en llengua catalana. Tant de bo.

Una segona qüestió: les empreses periodístiques de Catalunya amb més tradició són espanyoles de llengua i de concepció. *La Vanguardia*, *El Periódico*, *TVE-Catalunya*, etc.

També és greu que moltes d'aquelles que utilitzen el català pretenen que la marca lingüística no compte com a element identificador. Ho podem veure amb l'experiència de traducció d'*El Periódico*, en què hem pogut comprovar que la llengua no ha fet més que canviar-li la pàtina. La traducció catalana es deu fidelment a un original, i, doncs, els referents continuen sent els mateixos, l'estat és «el país», «el govern» és l'espanyol, «aquí» és Espanya, «nosaltres» som els espanyols, etc., el canvi de llengua, doncs, no ha fet canviar els referents. La part positiva rau en el resultat de la traducció que permet als catalanoparlants acostar-se a aquell altre univers tan proper amb un esperit més entusiasta, perquè se'ns reconeix com a parlants d'una altra llengua.

Un cas particularment preocupant és el de TV3 que alterna els referents simbòlics a conveniència. En els informatius, el referent és Catalunya, amb una certa concessió a la nació en el mapa d'El Temps. Programes com els d'Alfons Arús potencien els referents espanyolistes amb rotunditat i d'altres com Sense títol s/n són volgutament ambigus. Comptat i debatut, la llengua catalana no té marques definitòries prou atractives per a les empreses comunicatives als Països Catalans. Per això, ací és possible fer premsa en

català al marge de les implicacions simbòliques que comporta tota llengua. Si la llengua i la cultura catalana no serveixen també per a la construcció d'un referent col·lectiu comú, alternatiu als referents imposats per l'Estat, amb tota seguretat perd absolutament el seu sentit.

Amb això no vull dir que el català que es faça servir no haja de ser natural, adequat a la situació comunicativa que s'exigeix en una informació, una opinió, una recreació de ficció, etc. sinó que el català ha de ser també un element distintiu de primer ordre per a tots els que el consumim. Vull dir, ha de crear, recrear i representar l'imaginari col·lectiu dels catalanoparlants. I sobre aquesta lògica els mitjans en català s'haurien de sustentar si li volem algun futur diferent al de llengua subalterna versus espai subaltern.

Tercera qüestió: els mitjans en català potencien el consum, que no l'ús, de la llengua. Però hauríem de discutir si aquests mitjans aconseguixen o no cobrir-ne la demanda. I també, fins a quin punt la Llei de Política Lingüística acabada d'aprovar a Catalunya pot realment afavorir la creació de nous mitjans en català.

La mancança podria justificar que la demanda de consum comunicatiu en català estiga per sota de l'oferta, tot i que des de la lògica del mercat, s'haurien de cobrir les demandes de tothom, per xicotetes que foren. L'experiència catalana d'*El Periódico* ha posat de manifest que la demanda superava les expectatives de l'oferta. El català, doncs, ha hagut de fer-se un xicotet racó, començant pràcticament des de zero, amb la competència d'empreses molt més potents i amb molt més renom, com són *La Vanguardia*, *El País*, la *Cope*, la *Ser* o *Antena 3*. El resultat és, per exemple, que la majoria de ràdios del Principat emeten en català però més del 50 per cent de l'audiència se l'emporten les grans emissores espanyoles.¹ L'acció correctora l'exerceix, sobretot, la premsa local com *El Punt*, *Regió 7*, *El 9 Nou*, etc., i la ràdio municipal. Esperem que algun dia hi tinguen un paper més eficaç les televisions locals.

Fent un recompte optimista, a Catalunya només es pot rebre un 25 per cent de la programació de televisió en català. Al País Valencià i a les Illes el tant per cent es redueix a un 10 o un 15 per cent com a màxim.²

L'oferta de televisió digital és molt minoritària en català i l'oferta de televisió per cable és encara més decebedora. Modest Prats, Albert Rossich i August Rafanell, professors de la Universitat de Girona, auguraven l'any 1990 un trist final per a la llengua catalana al seu llibre *El futur de la llengua*

1. Dades extretes de l'aportació de Josep Maria Balcells al llibre *Una llengua, una cultura, un mercat*, editat per l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, l'any 1997, pàg. 24.

2. Dades extretes de l'aportació de Josep Gifreu (1997) a l'obra citada en la nota 1, pàg. 13.

catalana. Jo haig de confessar que no sé què serà del català als mitjans de comunicació en el futur, però sí que puc intuir algunes coses en funció del que la Llei de Política Lingüística del Principat o el Consell Valencià de Cultura al País Valencià ens tenen previst. A les Illes el panorama comunicatiu és encara més incipient, especialment quant a televisió es refereix.

El Consell Valencià de Cultura aconseguirà desautoritzar l'opinió de la Universitat en qüestions lingüístiques. El paper del Consell, que hauria de ser el de vetllar perquè s'arrelés l'ús del català, i molt particularment als mitjans de comunicació, es mantindrà simplement com a organisme que farà proclames i manifestos en pro d'un consens político-lingüístic i que atiarà la polèmica de nou. És aquesta l'estratègia que a la dreta valenciana li ha donat més rendiment en èpoques passades, sempre que ha calgut entreban-car la normalitat de l'ús i aguditzar el conflicte.

La Llei de Política Lingüística recentment aprovada a Catalunya sotmet les empreses que emetran programació audiovisual distribuïda per cable i a les privades d'àmbit territorial regional de Catalunya a l'obligatorietat d'emetre almenys el 50 per cent de la producció pròpia en català. Això vol dir, per exemple, que l'oferta prevista en català per l'empresa Cable i Televisió de Catalunya S.A. és la que ofereixen les cadenes convencionals, *TV3, Canal 33*, etc. perquè no tenen prevista ni producció pròpia ni cap política lingüística que no siga la dels programadors que tenen contractats. De tota manera, si aquesta empresa optés algun dia per fer producció pròpia, només hauria de garantir el 50 per cent de català, competint, doncs, amb clara inferioritat amb l'altre 50 per cent, que podria ser també en català, però que segurament serà en espanyol, i amb 16 canals en espanyol, 3 en francès, 6 en anglès i 1 en alemany.

La Llei també es pronuncia amb enunciats similars quan es refereix a la radiodifusió i a la protecció-subvenció de la premsa escrita en català. Malgrat tot, crec que és un avanç important, primerament perquè es tracta d'una Llei de Política Lingüística i no de Normalització Lingüística i, en segon lloc, perquè ara sí que presta atenció als mitjans de radiodifusió i televisió de concessió i a les indústries culturals.

Acabe ja amb una darrera reflexió que tanca el cercle. Fa uns dies, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ha hagut de pronunciar-se en contra que la CCRTV emetés el 50 per cent de la programació en castellà, tal com alguna entitat en defensa de la llengua espanyola i 119 firmes de castellano-parlants havien sol·licitat. La manca d'una forta estructura civil reivindicativa dels drets lingüístics ha fet possible que 119 firmes hagen tingut més credibilitat i projecció que mai. Aquest és, doncs, el resultat de la desimplicació social que comporta la delegació i la burocratització de la vida pública.